

Afyonkarahisar Geleneksel Dokuma

Kumaşları

Öz

Dokuma ürünler insanlığın temel ihtiyaçları arasında yer almaktadır. Anadolu'nun hemen hemen her bölgesinde ihtiyacı karşılamak için dokumacılık yapılmıştır. Birçok uygarlığa ev sahipliği yapan Afyonkarahisar da bu açıdan bir istisna değildir. Döneminin üretim durumuna ışık tutan nüfus defterleri ile vilayet salnamelerinde Afyonkarahisar ve çevresinde kumaş dokumacılığının durumuna yer verilmiştir. Yörede pamuk, keten, ipek, yün iplikler dokumalarda kullanılmış, bu kumaşlar günlük hayatın birçok alanında değerlendirilmiştir. Afyonkarahisar'ın merkezinde, Şuhut ve Sandıklı ilçeleri, Tınaztepe beldesi gibi yerleşim birimlerinde üretilen kumaş dokumaları, ticareti yapılan önemli mallar arasında yer almıştır. Makineleşme el sanatı üretimini etkilediği gibi el dokuması kumaş üretimini de etkilemiştir. Günümüzde evlerde geleneksel kumaş dokumacılığı yapılmamaktadır. Yapılan bu araştırmada alan araştırması tekniği kullanmış, yazılı kaynaklar taranmıştır. Kaybolmakta olan Afyonkarahisar geleneksel kumaş dokumalarının günümüzdeki durumu tespit edilerek yazılı kaynak haline getirilmesi amaçlanmıştır. Afyonkarahisar'da geleneksel kumaş dokumalarının tarihi gelişimine, teknik, malzeme ve sanatsal özelliklerine yer verilmiş, elde edilen veriler değerlendirilerek yörede el dokuması kumaş üretiminin canlandırılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Afyonkarahisar, geleneksel dokuma, el dokuması, kumaş, el sanatı.

Ülkü KÜÇÜKKURT

Arş. Gör. Dr.,
Afyon Kocatepe Üniversitesi,
Güzel Sanatlar Fakültesi,
ukkurt@aku.edu.tr

Akdeniz Sanat Dergisi

Cilt: 13, Sayı:24

Makale Gönderim

26.03.2019

Makale Kabul

24.06.2019

Traditional Woven Fabrics of Afyonkarahisar

Ülkü KÜÇÜKKURT

Research Associate Dr.,
Afyon Kocatepe University,
Faculty of Fine Arts,
ukkurt@aku.edu.tr

Journal of Akdeniz Sanat

Vol: 13, No:24

Received

26.03.2019

Accepted

24.06.2019

ABSTRACT

Woven products are among the basic needs of human beings. In almost every region of Anatolia, weaving has been performed to meet that need. Afyonkarahisar, which has been home to many civilizations, it is not an exception in this respect. Civil registry books that set light to the production status of the period and the city annuals show the fabric weaving status in Afyonkarahisar and surroundings. Cotton, linen, silk, wool yarns were used in fabrics in the region; these fabrics were utilized in many areas of daily life. In the center of Afyonkarahisar, the fabric textiles produced in the settlements such as Şuhut, Sandıklı, Tınaztepe districts were among the most important commodities traded. Mechanization has affected handicraft production as well as hand-woven fabric production. Today, there is no traditional fabric weaving performed domestic. In this study, the field research technique was used and the written sources were scanned. The present situation of Afyonkarahisar traditional fabric textiles, which have been dying away, is documented and recorded and it was aimed to be written sources. Historical development and technical, material and artistic characteristics of traditional fabric weaving in Afyonkarahisar are studied; and considering the data collected, some suggestions recording the revival hand-woven fabric production one made.

Keywords: Afyonkarahisar, traditional weaving, hand-woven, fabric, handicraft.

1. GİRİŞ

Dokuma ürünler insanlığın hayatta kalma mücadelesinde, yaşam kalitesini artırma becerisinde önemli rol oynamıştır. İlk insanlar güneşten ve soğuktan korunmak için bitkilerin yaprak, dal kısımlarını, hayvanların deri parçalarını kullanmıştır. Daha sonra koyun, keçi gibi hayvanların yetiştirilmesi, bu tip hayvanlardan elde edilen hayvansal liflerin çeşitliliğinin artmasına olanak tanımıştır. Hayvansal liflerin yanı sıra bitkisel liflerin elde edilmesi, dokuma kültürünün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Basit dokuma tekniklerinin öğrenilmesiyle elde edilen yüzeyler giyim, yer yaygısı gibi temel ihtiyaçların giderilmesini sağlamıştır.

Birçok uygarlıkta olduğu gibi Türklerde de dokuma sanatı gelişme göstermiştir. Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânü Lugati't Türk'de "Ol böztokıttı (O, bez dokuttu)", "Er böztokıdı (Adam bez dokudu)" ifadeleri yer almaktadır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015, s. 329-463). Ayrıca eski Türkçe'de söz varlığı ile ilgili yapılan çalışmalarda mekik ipliğine "Arkag", pamuk ipliğine "Batatu", kendir ipliğine "Uruk", eğirme işlemi ile elde edilen ipliğe "Egrik", ipekli kumaşlara "Eşgiti" veya "Kotay", pamuklu kumaşlara "Kokpu" denilmektedir (Yıldız, 2013, s.84).

Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya göçleriyle birlikte dokumacılık sanatını yaşadıkları yeni yerleşim bölgelerine getirmiş, daha önce bu bölgelerde yapılan dokumacılık sanatıyla kendi teknik ve sanatsal beğenilerini birleştirerek yeni bir sentez ortaya çıkarmışlardır. Bursa, Ankara, Denizli gibi merkezlerde kumaş dokuma sanatı üretim ve ticarete öne çıkmasına rağmen Anadolu'nun hemen hemen her bölgesinde ihtiyacı karşılamak için dokumacılık yapılmıştır. Afyonkarahisar'da ihtiyaca yönelik dokuma üretilmiştir.

Afyonkarahisar'da geleneksel olarak üretilen dokuma kumaşlarının makifheleşmeyle birlikte günümüzde üretimini yapılıp yapılmaması, dokuma ustalarının sayısının gün geçtikçe azalması nedeniyle araştırma başlığı "Afyonkarahisar Geleneksel Dokuma Kumaşları" olarak belirlenmiştir. Afyonkarahisar'da üretilen geleneksel dokuma kumaşlarının tarihi gelişimi, üretiminde kullanılan araçlar, gereçler, teknikler ve günümüzdeki durumunun tespit edilerek yazılı kaynak haline getirilmesi, bu konu ile ilgili araştırma yapacaklara ışık tutması amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma, Afyonkarahisar geleneksel dokumaları olarak sınırlandırılmıştır. Özel koleksiyonlarda ve aile sandıklarında bulunan, yörede dokunmuş geleneksel özellik taşıyan kumaşlar fotoğraflanmış, boyutları ölçülerek, malzeme, teknik ve bezeme özellikleri tespit edilmiştir.

Araştırmada alan araştırması yönteminin yanı sıra konu ile ilgili kaynak taraması yapılmıştır. Elde edilen bilgiler sözlü görüşmelerde elde edilen bilgilerle birleştirilerek araştırma zenginleştirilmiştir.

Makalenin sonuç kısmında geleneksel dokuma kumaşlarının günümüzdeki durumu değerlendirilmiş, sürdürülebilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

3. BULGULAR

3.1. Afyonkarahisar Geleneksel Dokuma Kumaşlarının Tarihi Gelişimi

Afyonkarahisar'da dokumacılığın tarihi geçmişi hakkında bilgi veren dokuma aletleri, yörede yapılan arkeoloji kazılarında bulunmuştur. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bu bölgede bulunmuş çeşitli mekik, ağırşak ve ağırlıklar sergilenmektedir (Şekil 1). Ayrıca Roma, Bizans dönemine ait bazı mezar taşlarına, ailenin mesleğini işaret eden dokuma sanatında kullanılan aletler işlenmiştir (Şekil 2).

Şekil 1: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen mekikler

Kaynak: Küçük Kurt arşivi, 2018.

Şekil 2: Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen mezar taşına işlenmiş iplik eğirme aleti

Kaynak: Küçük Kurt arşivi, 2018.

Evlîya Çelebi 1670 yılında Afyonkarahisar'ı ziyaret etmiş bu ziyarette halkın giyimine ve giysilerinin kumaş cinslerine değinmiştir: "Halkı çuha ferace, kontoş giyerler. Uleması ve ayanı samur ve sof giyer. Kadınları beyaz car bürünür" sözlerine yer vermiştir (Çelebi, 1984, s. 19). Seyahatnamede geçen kumaş ve giysilerinin özellikleri şöyledir: Çuha; yün iplikten dokunmuş kumaş, ferace ise kadınlar tarafından sokakta kullandıkları ve baş örtüsüyle birlikte giydikleri bir üst giysisidir (Koçu, 2015, s. 88-114). Kantoş; yüzü harçlı, dar kollarlı üstluktur. Sof; yünden ve keçi kılından dokunmuş kumaşın ve bundan yapılmış cübbenin adıdır. Car ise, kadınların sokağa çıkarken büründükleri kare çarşaftır. Eski eserler ansiklopedisinde, bir nevi şal tanımına sahiptir ve kadınların bunu başlarına alarak örttüğü yazmaktadır (Koçu, 2015, s. 163-211-57).

Döneminin üretim durumuna ışık tutan nüfus defterleri ile vilayet salnamelerinde Afyonkarahisar ve çevresinde dokumacılığın durumuna yer verilmiştir. Afyonkarahisar'da evlerde kadınlar tarafından dokuma yapılmıştır ancak, 1893 yılına kadar yapılan nüfus sayımlarında kadınlar sayılmamıştır. 1838 tarihli 1692 numaralı Karahisar-ı Sahib nüfus defterinde 1 iplikçi, 5 ipek üreticisi, 2 kumaş dokuyucusu bu meslekleri icra eden erkekler arasında yer almıştır (Kargı, 2018, s. 43). 1885 yılına ait Karahisar-ı Sahib Vilayet Salname'sinin 473. sayfasında "Sandıklı'da sanatça, Işparta ve Burdur örneği gibi bir alaca fabrikası açılmıştır" denilmektedir (Koparal, 2011, s.151). Renkli ipliklerin birlikte dokunduğu kumaşlara "Alaca kumaş" adı verilmektedir. Bu kelimenin kökeni kırmızı anlamında "Al" kelimesinden gelmektedir (Eraslan ve Atalayer, 2013, s. 253). 1891 yılına ait Vilayet Salname'sinin 221. Sayfasında "Karahisar Mamulat-ı sanayisine gelince nef-i kasabada cümlesi sim ve fakfondan işlemeli gayet nefis olmak üzere baston, nalın, fiñcan zarfı imal olunduğu gibi tüfek ve yünden keçe dahi nesc olunur. Kadınlar iplikten çarşaf, gömleklik, peşkir, bazen alaca ve kilim imal ederler" bilgisi yer almaktadır (Koparal, 2011, s. 201). (Şekil 3).

Şekil 3: Afyonkarahisar Belediyesi Kültür ve Sanat Evi'nde sergilenen, çözgüsü ve atkısı pamuk, 126x200cm boyutlarında el dokuması çarşaf

Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2019.

Ömer Fevzi Atabek'in 1936 yılında kaleme aldığı "Afyon Vilayeti Tarihçesi" kitabında Şuhut ilçesinde hanelerde kadınlar tarafından (Aba, bez) dokunduğu ve bunların mahallinde kullanıldığı, Emirdağ ilçesinde ipekli dokumalarda kullanılmak üzere, ipek böceği yetiştiriciliği yapıldığı, Sandıklı'da aba dokunduğu belirtilmiştir (Akkoyun, 1997, s. 295-302-304). Yine Ömer Fevzi Atabek, Afyonkarahisar'da dokuma sanatından bahsederken dokumaları üç gruba ayırmıştır: birincisi basit dokumalar; biri atkı diğeri çözgü olmak üzere iki iplik sisteminin meydana getirdiği dokumalardır. Bunlar evlerde el tezgahlarında dokunmaktadır (Şekil 4). İkincisi mürekkebe dokumalar; atkı ve çözgü ipliğinin arasına üçüncü bir iplik sisteminin eklenmesiyle meydana gelen dokumalardır. Bu grup dokumalar önceden Afyonkarahisar'da neredeyse her evde dokunmuştur. Bez, aba, kuşak dokumaları daha sonra azalmıştır. Üçüncüsü örgüler; balık ağı yada kafes görünümünde olan yüzeylerdir (Akkoyun, 1997, s. 226).

Şekil 4: R. Gülenay Yalçinkaya sandığında bulunan pamuklu çarşafık dokuma, Afyonkarahisar

Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2019.

3.2. Afyonkarahisar Geleneksel Dokuma Kumaşlarında Kullanılan Araçlar ve Gereçler

Kumaş dokumacılığında pamuk iplik yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Afyonkarahisar'da bir dönem pamuk yetiştiriciliği ve pamuk üretimi kayda değer miktardadır. 1906 yılına ait vilayet salnamesinin 472. sayfasında Sandıklı'da ihraç edilen ürünler arasında pamuk bulunmaktadır (Koparal, 2011, s. 429). 1926 senesinde Afyonkarahisar merkezinde ihraç edilen ürünler arasında 32000 kilo ve 65000 lira değerinde pamuk ve pamuk ipliği bulunmaktadır (T.S.O., 1933, s. 17). 1933 yılına ait kayıtlarda Afyonkarahisar'da iplik üreticisi ve satıcısı olarak Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı dört adet tacir bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

Adı	Yeri
Kara Hasan Oğlu Hasan Efendi	Bedeſten içinde
Ekſi Oğlu Őükrü Efendi	Yukarı Pazar Caddesi'nde
Ekſi Oğlu İsmail Hakkı Efendi	Yukarı Pazar Caddesi'nde
Bolvadınlı Oğlu Salih Efendi	Yukarı Pazar Caddesi'nde (T.S.O, 1933, s. 38).

Afyonkarahisar kumaſ dokumalarında pamuğun yanı sıra keten, ipek iplikler, bu ipliklerin eğirilmesiinde iç, öreke ve kırtan kullanılmıſtır. İğlerin ucunda liflerin geçtiği bir halka bulunmaktadır. Halka ipliğin eğirilmesi kolaylaſtırmakta bu nedenle iplik bükümü için genellikle iç tercih edilmektedir. Üzeri bükülmüſ iplik dolan iğler, çözgü çekmeye hazır hale gelmesi için dolaplara sarılarak ileler oluſturulmakta, daha sonra bu ileler küçük bobinler haline getirilmektedir (Salman, 2011, s. 159). (Şekil 5). Bobin halinde olan ipler masuralara sarılmaktadır (Şekil 6).

Şekil 5: Şuhut Halk Eğitim Merkezi'nin amıſ olduğu Geleneksel kumaſ dokuma kursunda kullanılan pamuk ve sim iplikler, Şuhut

Kaynak: Küçükkurt arſivi, 2005.

Şekil 6: Taſ Medrese'de açılan el dokuması kumaſ kursunda Hanife Toklu, masuraya ip sararken, Afyonkarahisar

Kaynak: Küçükkurt arſivi, 2015.

Yöre kumaſ dokumalarını kullanım alanlarına ve iplik türlerine göre sınıflandırdığımızda:

Baſ örtülerinde; pamuk, ipek, keten, yün

Giysilerde; ipek, pamuk, keten

Evde kullanılan eſyalar arasında yer alan yağlık, peſkit, çevrelerde; ipek, keten, pamuk, yünlü veya pamuk-keten, pamuk-ipek, mendil ve sofralıklarda; pamuk ipliğinin kullanıldığı söylenebilir (Toklu, sözlü görüſme, 2018); (Yalnkaya, sözlü görüſme, 2019).

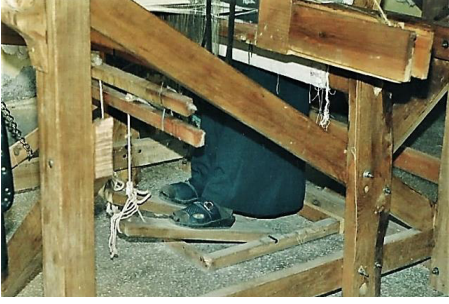
Afyonkarahisar yöresel dokumalarında kullanılan tezgahlar halk arasında “Kamılı tezgah” ve “Tefeli tezgah” adıyla bilinen kurulması kolay tezgahlardır (Şekil 7). Dokuma tezgahlarının baſlıca parçaları çözgü levendi, ayak denilen çerçeveler, tefe, tarak, dokunan kumaſın sarıldığı diſli merdaneden oluſan sermindir. Kumaſ dokundukça sermihe sarılmaktadır. Ayaklar her seferinde farklı hareket yaparak ağızlığı açmakta ve bu ağızlıktan atkı ipi geçirilerek tarakla sıkıſtırılmaktadır (Salman, 2011, s. 160). Atkının atımı mekikle sağlanmaktadır (Şekil 8-9-10).

7

8

9

10

Şekil 7: Taş Medrese'de açılan el dokuması kumaş kursunda kullanılan tezgah, Afyonkarahisar
Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2015.

Şekil 8: Gücü telleri ve çerçeveler, Şuhut
Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2005.

Şekil 9: Kumaş dokuma tezgahında ayakçalar, Şuhut
Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2005.

Şekil 10: Dokuma tezgahında kullanılan mekik, Şuhut
Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2005.

3.3. Afyonkarahisar Geleneksel Dokuma Kumaşlarının Teknik ve Sanatsal Özellikleri

Genellikle evlerde kumaş dokuyucular dokumada kullanılan malzemeleri kendileri hazırlamaktadır. Çoğunlukla ipliği eğirmekte, boyamakta, kurutmakta, çözü ve atkısını hazırlamaktadır. Oturulan mekanlar aynı zamanda dokuma atölyeleriydi ve dokuma yaşama iç içeydi. Anadolu'da dokumacılık; pamuklu dokumacılık, yünü dokumacılık, keten kenevir dokumacılığı, ipekli dokumacılık olmak üzere dört farklı şekilde yapılmaktadır (Atalayer, 1994, s. 33).

Makînelerin ve seri üretimin etkileri ortaya çıkmadan önce Afyonkarahisar'da birçok evde kumaş dokuma tezgahları kuruluydu ve ihtiyaçların karşılanması için yoğun bir şekilde dokuma yapılmaktaydı. Dokuma tekniğinde bezayağı denilen atkı ve çözgüsü eşit görünen basit dokuma tekniği uygulanmıştır. Bu teknikte atkı ipli çözgü iplerinin bir altından bir üstünden geçer ve diğer sırada tam tersi atkı ipli çözgü iplerinin bir üstünden bir altından geçerek sırasını tamamlar. Bu dokuma tekniğinde çözgü ve atkı iplikleri birbirini kapatmaz (Şekil 11).

Şekil 11: R. Gülenay Yalçinkaya'nın sandığında bulunan bezayağı tekniği ile pamuk iplikten dokunmuş göynekten ayrıntı, Afyonkarahisar
Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2018.

Afyonkarahisar geleneksel kumaş dokumalarının çözgü-atkı sıklığı/1cm değişiklik göstermektedir. Çözgüde pamuk, atkıda keten ipliği kullanılan dokumaların çözgü-atkı sıklığı; 17x17 adet iplik/1cm, 22x20 adet iplik/1cm, çözgüsü ve atkısı pamuk iplik olan dokumaların çözgü-atkı sıklığı; 24x24 adet iplik/1cm, 24x23 adet iplik/1cm, 32x33 adet iplik/1cm, atkısı ipek, çözgüsü pamuk iplik olan helali ku-

maşların çözgü-atkı sıklığı; 28x27 adet iplik/1cm, çözgü ve atkısı ipek iplik olan dokumaların çözgü-atkı sıklığı; 32x24 adet iplik/1cm, 35x26 adet iplik/1cm arasında değişmektedir (Şekil 12).

Şekil 12: Pamuk ipliğinden dokunmuş göynek kumaşının çözgü ve atkılarını, Afyonkarahisar

Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2019.

Afyonkarahisar merkezde kumaş dokuma yapıldığı gibi Şuhut ilçesi “Şuhut Bezi” ile Tınaztepe beldesi “Desenli kumaş dokumaları” ile ön plana çıkmıştır. Tınaztepe desenli dokumalarında çözgü ve atkı ipliğinde pamuk tercih edilmiş ayrıca çözgü ipliği; pamuk, atkı ipliği; keten, nakış ipliğinde; pamuk kullanılmıştır. El dokuması kumaşlarda motifler kenar suyu şeklinde eniğe yerleştirilmektedir. Nakışlar dokumanın altında düzgün, üstünde atlama nedeniyle iplik fazlalığı ile görünmektedir. Çözgü ipliğinin altı teli belirlenir, mekiye takılı atkı ipliği sayılan bu ipliklerin altı altından, altı üstünden geçirilerek dokuma gerçekleştirilmektedir. Dokuma tezgahlarının en ölçüsü dardır. Bu nedenle büyük çarşaf dokumaları üç parça halinde dokunmaktadır. Dokuma esnasında oluşturulan motiflerin birbirini tamamlayacak şekilde birleştirilmesine dikkat edilmektedir. Dokumalarda kullanılan motifler arasında; tek gözlü mihraplı, ibrik, aynalı beş güller, hamur kazıyıcısı esirhan, kazayağı motifi bulunmaktadır. Bu teknik günümüzde uygulanmamaktadır (Küçükkurt, 2009, s. 134).

Şuhut bezi dokumalarının çözgü ve atkı ipliğinde pamuk kullanılmaktadır. Eski örnekler incelendiğinde yünlü dokumalar karşımıza çıkmaktadır. Şuhut bezi “Düğümlü”, “Dalgalı” ve “Sımlı” adlarıyla gruplandırılabilir (Şekil 13-14). Desenlerde, yıldız, çeşitli geometrik formlar tek tek ve iç içe geçmiş şekilde uygulanmaktadır (Şekil 15- 16).

Şekil 13: Şuhut “Düğümlü” dokuması

Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2005.

Şekil 14: Şuhut “Sımlı” dokuması

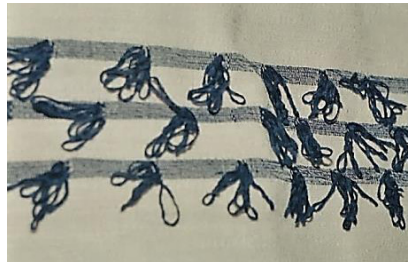
Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2005.

Şekil 15: Geometrik motifli Şuhut dokuması

Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2005.

Şekil 16: Şuhut dokumasında yıldız motifi

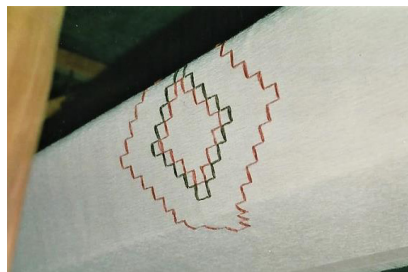
Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2005.

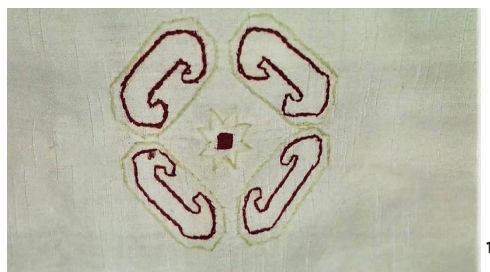
13

14

15

16

Afyonkarahisar'da dokunmuş kumaşlar iç giyimde göyneklık, don, dış giyimde başörtüsü, giysiler, evde kullanılan eşyalar içinde çarşaflık, masa örtüsü, ocak örtüsü, bohça, sofr mendili, peçetelikler, yağlık, peşkir, uçkur ve çevrelerde kullanılmıştır.

Afyonkarahisar kumaş dokumaları iç giyimde yaygın kullanım alanına sahiptir. İç giyimdeki amaç yaz aylarında teri emmesi, kış ve bahar aylarında ısıyı muhafaza etmesidir. Bu nedenle daha çok pamuk, keten-pamuk ipliğinin kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir (Şekil 17). Çeyizlik amacıyla dokunan göynek kumaşlarında ipek kullanılmıştır. Bayan göyneklerinde ipek ve pamuk iplik daha çok tercih edilirken erkek göyneklerinde ipek iplik tek kullanılmamış, ipek ve pamuk ipliği dokumada birlikte kullanılmıştır. Bu kumaşlara "Helali" denilmektedir. Dikkat çeken bir diğer nokta, yörede çamaşır ipe denilen bükümlü ince pamuk ipliğinin bürümcük kumaşları daha dökümlü göstermesi nedeniyle kullanılmasıdır. Bürümcük kumaşlar yüksek emme gücüne sahiptir. İpliklerin büküm durumuna göre kumaşın kıvrık kısımları ile vücut arasında hava kalmakta, böylece ısı yalıtımı sağlanmaktadır. Isının sabit kalması iç giyimde bürümcük kumaşların tercih edilmesine neden olmaktadır (Oyman ve Küçük Kurt, 2016, s. 484).

Şekil 17: Emine Erkmen sandığında eni; 47cm, boyu; 95cm, kollarının eni; 15cm, kolların boyu; 47cm, 1cm'de; 32 çözgü sayısı, 1cm'de 33 atkı sayısı bulunan pamuklu göynek, Afyonkarahisar

Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2019.

Dokumalarda genellikle çözgü ve atkı ipliğinin ham rengi krem, kahverengi kullanılmış, ayrıca lacivert, kırmızı, sarı, yeşil renge boyanmış iplikler de tercih edilmiştir.

Günümüzde geleneksel kumaş dokumalarının evlerde üretimi yoktur. Üretimi yönelik canlandırma çalışmaları Afyonkarahisar Halk Eğitim Merkezi ve Afyonkarahisar Belediyesi tarafından yapılmaktadır. Özellikle Şuhut Halk Eğitim Merkezi'nin ve Afyonkarahisar Belediyesi'nin açmış olduğu kurslarda dokuma işlem basamakları kursiyerlere öğretilmiş, geleneksel dokuma sanatı yaşatılmaya ve yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır (Şekil 18-19-20-21).

Şekil 18: Şuhut Halk Eğitim Merkezi tarafından açılan "Şuhu Bezi Dokuma Kursu Atölyesi"

Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2005.

Şekil 19: Afyonkarahisar Taş Medrese'de açılan "Geleneksel El Dokuması Kumaş Kursu Atölyesi"

Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2015.

Şekil 20: Afyonkarahisar Taş Medrese’de açılan “Geleneksel El Dokuması Kumaş Kursu”nda dokunmuş pamuklu kumaş

Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2015.

Şekil 21: Afyonkarahisar Taş Medrese’de açılan “Geleneksel El Dokuması Kumaş Kursu”

Kaynak: Küçükkurt arşivi, 2015.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Afyonkarahisar’da, kumaş dokuma sanatı, sanayinin gelişmesi ve makîheleşme sürecine kadar önemini korumuştur. Afyonkarahisar’da el dokuması kumaşlar kadınlar tarafından evlerde aileleri ve çevrelerinde bulunan kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak için dokunmuştur. Şuhut, Sandıklı, Tınaztepe gibi merkezlerde, kumaş dokumaları sadece ev halkı ve yakınları için üretilmeyip, gelit getiren bir el sanatı kolu haline gelmiştir. Afyonkarahisar; Şuhut bezi, desenli kumaşları, aba, bez dokumaları ile ün kazanmıştır. Bu dokumalarda pamuk, keten iplik tercih edilmiş, üretilen dokumalar günlük hayatta kullanılmıştır.

Yaşam şartlarının değişmesi, makîheleşme evlerde kumaş dokumacılığını gündün güne azaltmış nihayetinde sona ermesini sağlamıştır. Afyonkarahisar’da bu kültür mirasının yeniden canlandırılması için eğitim kursları düzenlenmektedir. Ancak günümüz şartları arz-talep dengesini gözetmemektedir. El sanatlarımızın kaybolmaya yüz tutmuş ifadesinden kurtulabilmesi için ticari karşılığının da olması gerekmektedir. Açılan kurslar ve hazırlanan projelerin yanı sıra üretilen kumaşların tanıtılması, pazarlanması gerekmektedir. Geleneksel kumaş dokumalarımızın tanıtımının yapılması, hediyeleş eşya olarak sunulması, bu sanat dalımızın gelit getiren bir kol olmasını sağlayacak, böylece dokumacılık mesleğinin sürdürülmesi kolaylaşacaktır.

KAYNAKÇA

Afyonkarahisar T., S. O., (1933). 10. Cumhuriyet bayramı münasebeti ile çıkartılan broşür, Afyonkarahisar: Doğan Matbaası.

Akkoyun, T., (1997). *Ömer Fevzi Atabek ve Afyon vilayeti tarihçesi*, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.

Atalayer, G., (1994). “Anadolu’da yaşayan mekikli el dokumacılık tekstil tasarım ve el sanatları ilişkisi”, Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayını, 33-41.

Çelebi, E., (1984). *Evlîya Çelebi seyahatnamesi*, 9-10 Cilt, İstanbul: Üç Dal Neşriyat Yayınları.

Eraslan, I. ve Atalayer G., (2013). Anadolu’da “Alaca” üzerine bir karşılaştırma, 15-18 Kasım 2012 I. Uluslararası Yöresel Ürünler Sempozyumu, *Akdeniz Sanat Dergisi*,

Cilt 6, Sayı 11, Antalya, 251-263.

Ercilasun, A.B. ve Akkoyunlu, Z., (2015). *Kaşgarlı Mahmud Divanı Lugatü Türk*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kargı, K., (2018). *Afyonkarahisar merkez kazası nüfus defteri (1838-1839)*, Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları.

Koçu, R.E., (2015). *Türk giyim kuşam ve süslenme sözlüğü*, İstanbul: Doğan Kitap yayınları.

Koparal, K., (2011). *Vilayet salnamelerinde Afyonkarahisar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Küçük Kurt, Ü., (2009). *Tınaztepe yöresi geleneksel el sanatları*, (Ed: M. Uyan), Ankara: Tınaztepe Belediyesi Yayını, 109-139.

Oyman, N. R. ve Küçük Kurt, Ü., (2016). "Afyonkarahisar merkezde geleneksel el dokuması göynekler", 21. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu Üsküp/Makedonya, Ankara: Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu yayını, 482-490.

Salman, F., (2011). *Türk kumaş sanatı*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayını.

Toklu, H., (2018). "Afyonkarahisar geleneksel dokuma kumaşlarında kullanılan iplik türleri" konulu sözlü görüşme.

Yalçınkaya, R. G., (2019). "Afyonkarahisar geleneksel dokuma kumaşlarında kullanılan iplik türleri" konulu sözlü görüşme.

Yıldız, H., (2013). Eski Türkçe'de dokumacılıkla ilgili söz varlığı, *Arış Dergisi*, 9 Mart 2013, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, 83-91.